

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.11555125>

***До проблеми точності слововживання: віддієслівні іменники
в текстах документів***

*Є. В. Дмитренко, канд. філол. наук, доцент
Національний аерокосмічний університет
ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»*

Письмова форма офіційно-ділового стилю сучасної української мови досі часто демонструє законсервовані канцелярські форми-штампи, серед яких, зокрема, зустрічаємо й надмірну кількість віддієслівних іменників, що дісталися нам у спадок від канцелярської традиції минулих сторіч.

Сучасні мовознавці, філологи, спеціалісти з бізнес-комунікацій приходять до висновку, що, по-перше, в українській мові категорія віддієслівних іменників у лексичному розумінні є більш розвинутою, на відміну від російської мови, а по-друге, для української мови автентично характерною є дієслівність, і невиправдано замінювати дієслова на віддієслівні іменники в науковому та документному тексті немає сенсу, бо це спотворює як природні принципи організації україномовного тексту, так і динаміку сприйняття й розуміння цього ж тексту.

На підставі аналізу досліджень і пропозицій від активних науковців-філологів можемо дати певні спостереження й зробити певні узагальнення.

1. Віддієслівні іменники із значенням перебігу процесу (документування, визначення, застосовування тощо) і процесу як явища (застосування, вивчання, нотування, змагання тощо) мають абстрактне значення дії на відміну від первинних для них дієслів (дієслова мають завжди конкретне значення дії, хоча інфінітив має тут власну специфіку: завантажувати –

завантажую – завантаження; досліджувати – досліджую – дослідження).

2. Із попереднього витікає, що віддієслівні іменники – виправданий засіб для надавання тексту узагальненості, безособовості, абстрактності, що є ознаками наукового і офіційно-ділового стилів (особливо канцелярського та законодавчого підстилів), звідси – велика кількість таких одиниць саме в названих стилях, це чи не визначна мовна особливість наукових та документних текстів.

3. З іншого боку, «нанизування» іменників, (серед них і віддієслівних, і часто це іменники в родовому відмінку кілька поспіль) призводить до порушення динаміки розуміння тексту (тому іноді дуже важко читати і розуміти текст статті або документа). Класичний приклад: *На виконання розпорядження (Р.в.) Кабінету (Р.в.) Міністрів (Р.в.) щодо впровадження (Р.в.) змін (Р.в.) ...* (курсивом – віддієслівні іменники).

4. У нашій мові є кілька «зручних» способів не вживати таку кількість іменників, іноді навіть є цілком логічно й лінгвістично вмотивована необхідність такої заміни.

Найперше і найлегше – вжити відповідну форму дієслова (і ось тут як раз знадобиться інфінітив, який, як відомо, є «проміжною ланкою» між дієсловом і іменником як головними, базовими частинами мови в нашій граматиці). Для нашого прикладу можлива така альтернатива: *На виконання розпорядження (Р.в.) Кабінету (Р.в.) Міністрів (Р.в.) впровадити (дієслово) зміни (Зн.в.) ...* Навіть за таких, здавалося б, не значних змін, текст «дешифрується» значно легше (у нашому випадку – це лише фрагмент фрази, про увесь же текст такого типу годі й говорити).

Інший спосіб – змінити структуру речення, що дозволить зробити кілька граматичних замін і не спотворити при цьому зміст тексту. Розглянемо також досить типовий фрагмент: *Аналіз (ім.) порядку (ім. Р.в) надання (ім. Р.в.) послуг (ім. Р.в) з*

метою (ім.) подальшого (Р.в.) поліпшення (ім. Р.в.) і вдосконалення(ім. Р.в.) процесу (ім. Р.в.) адміністрування (ім. Р.в.) ... Побіжно зауважмо, що іменник з метою у ролі прийменника для так само стає в ланцюг з іменників і тим самим ще «погіршує ситуацію», і це, на жаль, поширена практика (питання на що, коли є спеціальний для того прийменник?). Отже, тут абсолютно логічна заміна є очевидним, навіть природним засобом не лише граматично спростити, а й зробити цілком логічно вправною нашу конструкцію. *Аналіз (ім.) порядку (ім. Р.в) надання (ім. Р.в.) послуг (ім. Р.в)* для (одним іменником менше) подальшого... .

Ще один варіант – перебудувувати речення з простого на складнопідрядне мети і не лише прибрати зайве «з метою», але й зменшити невиправдано велику кількість іменників, використавши певні дієслівні форми (*Аби надалі поліпшити і вдосконалити процес адміністрування, треба (або ж варто) проаналізувати порядок надання послуг.*). Тоді довга низка іменників у родовому відмінку розривається, текст стає чіткішим, прозорішим для розуміння.

5. Також цікавий момент щодо доречності/недоречності використовувати віддієслівні іменники. Саме в останньому прикладі ми залишили сполуку *надання послуг*, хоча могли б замінити на *порядок, за яким надають послуги*. Так, ми побудували пріоритетну для української мови активну дієслівну конструкцію, але ми очевидно «втратили стиль» і переобтяжили вже і так складне речення ще однією підрядною частиною, тож порушили принцип мовної економії (його суть – «якщо можна вжити одне слово замість двох, треба вживати одне»). Отже, в цьому і подібних випадках віддієслівні іменники вповні виконують свою функцію і уведенні у речення цілком виправдано.

6. На додаток до всього зазначеного не забуваємо «тримати під контролем» лексичне значення віддієслівних іменників.

Спостерігається така поки що тенденція, коли доволіно використовують віддієслівні іменники з процесуальним і предметним значенням. Адже є іменники, які, співвідносячись із певною дією, значення власне дії втратили. Це іменники – назви виконавців (*викладач, дослідник, оператор* тощо), приладдя (*вимірювач, важіль, перемикач* тощо), вимірів (*вага, зріст, тиск*), назви предметів, об'єктів, категорій, явищ, дій і подій, що утворилися як наслідок або результат дії і стали «опредмеченою дією» (*запис, опис, знання, вміння, змагання, обмін, продаж, оцінка, дослідження* тощо), причому такі іменники можуть виглядати як своєрідні омоніми: *дослідження* як стос прошитого паперу, що ми його називаємо дисертацією чи дипломною роботою, і *дослідження* як процес, синонім до *вивчення*). Це досить важливий момент, на який треба зважати, інакше, по суті, відбувається підміна понять, а це взагалі неприпустимо в будь-якій комунікації.

Відтак, завжди пам'ятаємо і дбаємо про лексико-граматичний баланс, особливо в текстах наукового і офіційно-ділового стилів, що сприятиме збереженню української мовної традиції.